

УДК 811.133.1'38'42:[177.82:82'06-3]

О. О. Станіславська,

аспірант

(Львівський національний університет імені Івана Франка)

olena.stan@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5312-5953

МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ САМОТНОСТІ У СУЧАСНІЙ ФРАНКОМОВНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Стаття присвячена дослідженню лінгвістичних засобів вираження самотності у сучасній франкомовній прозі. Представлені наявні зв'язки з різними мовознавчими студіями. Зазначено вагомість вивчення цієї емоції у контексті її значної присутності у постмодернізмі. Вказано на емоційне навантаження, яке наявне у сучасній прозі. Подані приклади з роману бельгійської письменниці Амелі Нотомб "Гігієна вбивці", які вказують на вагоме використання як експліцитних, так і імпліцитних засобів, зокрема завдяки відповідним стилістичним засобам.

Ключові слова: стилістичні засоби, емоційне навантаження, самотність, експліцитні засоби, імпліцитні засоби, постмодернізм.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Самотність є характерною рисою сучасного постмодерністичного світу. Необхідність пошуку лінгвістичних репрезентацій цього емоційного стану в сучасному франкомовному романі, різноманітність мовознавчих студій (внутрішній світ людини вивчається, зокрема, лінгвокультурологією, семантикою, прагматикою, стилістикою), потреба упорядкувати наявні результати досліджень зумовила актуальність теми, яку ми обрали для дослідження.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Значна кількість фактичного матеріалу зумовлена актуальністю досліджуваної теми. Такі вчені, як А. Вежбіцька ("Emotions Across Languages and Cultures: Diversity and universals"), В. А. Маслова ("Лингвистический анализ экспрессивности художественного текста"), В. І. Шаховський ("Типи емотивної лексики") присвятили свої праці вивченню характеристик лінгвоемоційної картини світу, а також способам її мовної репрезентації.

У праці "Відображення стану самотності персонажа у французькій постмодерністській прозі: лінгвокогнітивний та комунікативно-прагматичний аспекти" Ю. О. Лісова запропонувала лінгвістичні засоби вираження емоції *самотність* [1].

Ж. В. Буць у статті "Засоби вербалізації текстового концепту *самотність* у сучасній французькій "жіночій" прозі (на матеріалі роману К. Шазаль "L'institutrice") розглянула засоби вербалізації цієї емоції у сучасному франкомовному романі. Вказано фактори, що актуалізують емоцію самотності [2].

О. В. Байоль вивчає концептуальну єдність, яка відображається у літературній картині світу, у наукових працях "Ядерні номінації концепту *самотність* (на матеріалі драматургічного дискурсу Теннессі Вільямса)" та "Периферійні номінації концепту *самотність* (на матеріалі драматичних творів Теннессі Вільямса)" [3; 4].

Мета статті – дослідження семантичних особливостей емоційного стану самотності на матеріалі роману бельгійської письменниці Амелі Нотомб "Гігієна вбивці". **Завдання статті** – описати лексичну репрезентацію стану самотності у сучасному французькому романі.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Характерною ознакою постмодерністичної епохи стала його емоційне навантаження настроєм самотності. Головне слово, що репрезентує самотність у сучасній французькій мові, є іменник *solitude* (f) та похідний від нього прикметник *seul*. Ці слова часто зустрічаються у сучасній художній літературі. Проте вони не єдині виражають даний емоційний стан людини. Самотність постмодерністичного героя може виражатися як експліцитними, так і імпліцитними засобами.

Для того, щоб окреслити це поняття, ми беремо до уваги визначення, які наявні у словниках. В одинадцятитомному "Словнику української мови" знаходимо таке визначення поняття *самотність*: "Властивість і стан за знач. самотній; усвідомлення такого стану" [5]. Словник позначає *самотній* як *самітний*, що означає "який залишився, живе і т. ін. наодинці, без нікого (про людину); сам", а також "який не має сім'ї, рідних, близьких; одинокий; сам" [5].

У словнику французької мови Larousse натрапляємо на такі визначення досліджуваного поняття (*solitude* n.f.): "État de quelqu'un qui est seul momentanément ou habituellement"; "État de quelqu'un qui est psychologiquement seul"; "Caractère d'un lieu où l'on se sent seul, isolé" [6]. Розглянемо також визначення слова *самотній* (*seul*): "Qui n'est pas en compagnie de quelqu'un d'autre, qui se tient à l'écart des autres; peut être renforcé par tout"; "Qui est sans relation, ami, parent"; "Qui est isolé des autres"; "Qui ne bénéficie d'aucune aide, d'aucune intervention extérieure" [6].

У словнику Oxford Advanced Learner's Dictionary *самотність* подано так: "the state of being alone, especially when you find this pleasant", а також визначення *самотній*: "unhappy because you have no friends or people to talk to" [7].

Головний герой роману Притекстат Тах живе абсолютно сам. Автор вживає не тільки прикметник *seul*, але й підкреслює "абсолютну" самотність персонажа через фразу *sans le moindre animal familier: Il vivait seul et sans le moindre animal familier. Chaque jour, une infirmière très courageuse passait vers 17 heures pour le laver. Il n'aurait pas supporté que l'on fit ses courses à sa place: il allait lui-même acheter ses provisions dans les épiceries du quartier. Son secrétaire, Ernest Gravelin, vivait quatre étages plus haut mais évitait autant que possible de le voir; il lui téléphonait régulièrement et Tach ne manquait jamais de commencer la conversation par: "Désolé, mon cher Ernest, je ne suis pas encore mort."* [8]. У цьому прикладі ми бачимо один з можливих проявів самотності – недовіра Таха до всіх людей: він іде робити покупки сам. Секретар Ернест намагається його уникнути за будь-якої можливості – в оригіналі це відображено фразою *autant que possible*. Останнє речення прикладу – своєрідна іронія, такий собі жарт Таха. З тією ж недовірою він готує собі напій сам, що підкреслено прикметнику *lui-même: Il tenait à se les préparer lui-même, car il ne faisait pas confiance aux proportions des autres* [8].

Тах особисто окреслює свій стан іменником *solitude* n. f. Для нього є радістю можливість, що його твори не будуть прочитані, за його ж словами, "тривіальними поглядами". В цьому уривку ми бачимо певний контраст: з одного боку, самотність переважно сприймається як негативне явище, з іншої, вжитий прикметник *réconfortant*. Розглянемо коротко ці два поняття. У психології самотність означає соціально-психологічне явище; вона пов'язана з відсутністю позитивно окреслених емоційних зв'язків з іншими людьми або страхом їх втратити [9]. Словник Larousse окреслює *réconfortant* як "qui apporte du réconfort" [6]. В свою чергу іменник *réconfort* n. m. означає "ce qui réconforte, donne de la force, de l'énergie" [6]. Отже, стан самотності, відчуженість головного героя зміцнює його: *N'est-il pas réconfortant, pour un vrai, un pur, un grand, un génial écrivain comme moi, de savoir que personne ne me lit? Que personne ne souille de son regard trivial les beautés auxquelles j'ai donné naissance, dans le secret de mes tréfonds et de ma solitude?* [7; 8].

Для Таха звично бути самотнім, тому він попереджає Ніну, журналістку, що в майбутньому її чекає така ж доля: *Je suis en train d'assister à un spectacle extraordinaire: je croyais, comme le commun des mortels, que la réincarnation était un phénomène post mortem. Et voilà que, sous mes yeux de vivant, je vous vois devenir moi! ...Il faudra vous habituer à mépriser la logique des autres, désormais. Il faudra, par conséquent, vous habituer à être seule, ne le regrettez pas* [8].

Журналісти, які прийшли взяти інтерв'ю у Таха, окреслюють його відчуженість дієприкметником *exilé*, що означає *вигнанець, той, кого вигнали: Pauvre Tach! Pauvre titan exilé!* [8]. В тлумачному словнику української мови *вигнанець* – це "той, хто вигнаний, висланий кудись з певної місцевості, території" [5]. Людина отримує такий статус через інших, в той час як Тах добровільно робить сам себе вигнанцем. Беручи до уваги визначення, можна звернути увагу, що персонаж не є "вигнаним" з якоїсь території – він сам створює простір свого відчуження.

Згідно з загальноприйнятими стереотипами повна людина не є привабливою. Нотомб описує головного персонажа як дуже товсту особу, що веде малорухливий спосіб життя: Тах запевняє, що не може рухатися. Причиною переїдання і відсутності фізичної активності було бажання не зустрічатися з людьми: *A dire vrai, que ce sédentaire adipeux ait survécu jusqu'à l'âge de quatre-vingt-trois ans rendait perplexe la médecine moderne. Cet homme était tellement gras que depuis des années il avait ne plus être capable de marcher; il avait envoyé paître les recommandations des diététiciens et se nourrissait abominablement* [8].

Тах уникає різними способами контактів з людьми. Він намагається будь-що зберегти свою самотність, свою відчуженість. Це ілюструє наступний приклад: *Monsieur Tach, le monde entier a admiré la détermination avec laquelle vous avez refusé d'entrer à l'hôpital, malgré les injonctions des médecins* [8]. Намагання зберегти непорушність стану самотності виражається завдяки фразі *refuser d'entrer à l'hôpital* у поєднанні з іменником *la détermination*.

У романі ми бачимо вживання таких іменників, як *le célibat* – цілібат та *la goinfrerie* – обжерливість, що теж наштовхує на думку про свідомий вибір героя бути самотнім. Тах не має бажання ні з ким одружуватися: пояснює, що він начебто не хоче мучити дружину. Обжерливість – також спосіб зробити себе самотнім, це своєрідне відгородження від людей: *La liste est longue: le célibat, la goinfrerie, etc. ...Bien sûr, la bonté n'a jamais été mon seul motif. Le célibat par exemple: il est notoire que je n'ai aucun intérêt pour le sexe. Mais j'aurais pu me marier quand même, ne serait-ce que pour le plaisir d'emmerder ma femme. Eh bien non, car c'est là que ma gentillesse intervient: je ne me marierai pas pour épargner cette malheureuse* [8].

Окрім обжерливості і цілібату Тах знаходить інші способи відгородити себе від інших. Письменниця використовує в даному випадку іменники *transparence* n. f. – прозорість і *métal* n. m. – метал: – *Pourquoi buvez-vous dans du métal? – Je n'aime pas la transparence. C'est aussi l'une des raisons pour lesquelles je suis*

si gros: j'aime qu'on ne voie pas à travers moi [8]. Тах не любить пити з прозорих чашок: він не любить прозорості, що є виявом чистоти. З цієї причини він є повний: щоб ніхто не зміг "дивитися крізь нього". На нашу думку, це вираз втечі і самовідгородження.

Це одним виразом відчуженості Таха є його намагання знищити будь-які докази свого минулого: *Les journalistes sont des êtres dénués de scrupules, vous le savez. J'ai donc fouillé votre passé sans vous consulter puisque vous me l'auriez interdit. Je vous vois sourire et je sais ce que vous pensez: que vous n'avez laissé aucune trace de vous, que vous êtes le dernier représentant de votre famille, que vous n'avez jamais eu d'ami, bref, que rien ne pourrait me renseigner sur votre passé. Erreur, cher monsieur. Il faut se méfier des témoins sournois. Il faut se méfier des lieux où l'on a vécu. Ils parlent. Je vous vois rire à nouveau* [8].

Тах заявляє, що не любить дивитися на себе в дзеркало. Це вказує на своєрідне намагання відгородитися також і від самого себе: *Moi, je ne me vois pas. Je ne me regarde jamais dans les miroirs* [8].

У головного персонажа своє бачення щодо письма. Якщо письменники бажають передати певну інформацію, то Тах чітко говорить про те, що його твори є засобом власної насолоди, а не комунікації: – *En ce cas, pourquoi écrire? Pourquoi chercher à communiquer? – Attention, ne mélangez pas: écrire, ce n'est pas chercher à communiquer. Vous me demandez pourquoi écrire, et je vous réponds très strictement et très exclusivement ceci: pour jouir* [8].

У Таха свій спосіб спілкування. Йому не потрібно прямо говорити з людиною: якщо вона щось написала, він може це прочитати: – *Vous parlez beaucoup de Céline. ...L'avez-vous rencontré? – Non, j'ai fait beaucoup mieux: je l'ai lu* [8].

Головний персонаж чітко вказує на причину своєї добровільної самотності: він називає себе мізантропом, що означає того, хто ненавидить людей і, як наслідок, уникає їх: "a person who hates and avoids other people" [7]. Ілюстративний приклад з роману: – *Avez-vous rencontré d'autres écrivains? – Non, je n'ai rencontré personne et personne n'est venu me rencontrer. Je connais très peu de gens... Si je vis seul, ce n'est pas tant par amour de la solitude que par haine du genre humain. Vous pourrez écrire dans votre canard que je suis un sale misanthrope* [8].

Цікавим є те, як журналіст описує відчуженість письменника: він окреслює її іменником *pudeur* п. ф., що означає сором'язливість та стриманість: *Alors, expliquez-moi pourquoi vous êtes si pudique, vous? – Qu'est-ce que vous me chantez là? – Mais oui. Cela fait soixante ans que vous êtes écrivain à part entière et ceci est votre première interview. Vous ne figurez jamais dans les journaux, vous ne fréquentez aucun cercle littéraire ou non littéraire, à vrai dire, vous ne quittez cet appartement que pour faire des emplettes. On ne vous connaît même aucun ami. Si ce n'est pas de la pudeur, qu'est-ce que c'est?* [8].

Висновки та перспективи. У даній статті ми проаналізували поняття стану самотності, використавши словникові статті. Цей емоційний стан у романі виражається як експліцитним (через іменник *solitude* п.ф. і спільнокореневі слова), так і імпліцитним способами. Емоційної експресії досягається часто контрастним, оксюморонним поєднанням понять "solitude – réconfortant". Для передачі загального настрою автор вдається до опису понять фізичної повноти та непрозорості. Перспективу досліджень ми вбачаємо у дослідження мовного виразу інших емоцій та їх порівняння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Лісова Ю. О. Відображення стану самотності персонажа у французькій постмодерністській прозі: лінгвокогнітивний та комунікативно-прагматичний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.05 / Лісова Юлія Олександрівна. – К., 2012. – 220 с.
2. Буць Ж. В. Засоби вербалізації текстового концепту самотності у сучасній французькій "жіночій" прозі (на матеріалі роману К. Шазаль "L'institutrice") [Електронний ресурс] / Ж. В. Буць // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". – 2015. – № 51. – С. 21–23. – Режим доступу до журн.: <http://eprints.ua.edu/id/eprint/4547>.
3. Байоль О. В. Ядерні номінації концепту самотності (на матеріалі драматургічного дискурсу Теннессі Вільямса) / О. В. Байоль // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – К.: КНЛУ, 2008. – № 21. – С. 30–39.
4. Байоль О. В. Периферійні номінації концепту самотності (на матеріалі драматичних творів Теннессі Вільямса) / О. В. Байоль // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2008. – № 14. – С. 27–37.
5. Словник української мови [Електронний ресурс]: в 11 т. / [голов. ред. І. К. Білодід]. — К.: Наукова думка, 1970–1980. – Режим доступу: <http://sum.in.ua>.
6. Dictionnaire de français Larousse [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/>.
7. Oxford Advanced Learner's Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english>.
8. Nothomb A. Hygiène de l'assassin [Електронний ресурс] / Amélie Nothomb. – Режим доступу: http://royallib.com/read/othomb_mlie/Hygiene_de_lassassin.html.
9. Иванченко Г. В. Универсум одиночества: социологические и психологические очерки [Електронний ресурс] / Г. В. Иванченко, Н. Е. Покровский. – М.: Университетская книга, Логос, 2008. – Режим доступу: http://www.kniga.com/books/preview_txt.asp?sku=ebooks.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Lisova Yu. O. Vidobrazhennia stanu samotnosti personazha u frantsuz'kii postmodernistychnii prozi : linhvokohnityvnyy ta komunikatyvno-prahmatychnyy aspekty [Representation of the Character's State of Loneliness in the French Postmodern Prose : Linguistic and Cognitive, Communicative and Pragmatic Aspects] : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.05 / Lisova Yuliia Oleksandrivna. – K., 2012. – 220 s.
2. Buts Zh. V. Zasoby verbalizatsii tekstovoho kontseptu samotnist' u suchasniy frantsuzkii "zhinochyi" prozi (na materialy romanu K. Shazal "L'institutoce" [Methods of Verbalization's Textual Concept Loneliness in the Modern French "Woman" Prose (on the Base of the Novel "L'institutrice" by C. Chazal)] [Elektronnyi resurs] / Zh. V. Buts // Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu "Ostrozka akademiia" [Scientific Proceedings of Ostroh Academy National University]. – 2015. – № 51. – S. 21–23. – Rezhym dostupu do zhurnl. : <http://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/4547>.
3. Baiol O. V. Yaderni nominatsii kontseptu samotnist' (na materialy dramaturhichnoho dyskursu Tennesi Vilyamsa) [Nuclear Nominations of the Concept of Loneliness (on the Base of Tennessee Williams' Dramatic Discourse)] / O. V. Baiol // Problemy semantyky slova, rechennpa ta tekstu [Problems of the Word Semantics, Sentence and Text]. – K. : KNLU, 2008. – № 21. – S. 30–39.
4. Baiol O. V. Peryferiini nominatsii kontseptu samotnist' (na materialy dramaturhichnykh tvoriv Tennesi Vilyamsa) [Peripheral Nominations of the Concept of Loneliness (on the Base of Tennessee Williams' Dramatic Works)] / O. V. Baiol // Problemy semantyky, prahmatyky ta kohnityvnoi linhvistyky [Problems of the Semantics, Pragmatics and Cognitive Linguistics]. – K. : KNU im. T. Shevchenka, 2008. – № 14. – S. 27–37.
5. Slovnyk ukrainskoi movy [Ukrainian dictionary] [Elektronnyy resurs] : v 11 t. / [holov. red. I. K. Bilodid]. – K. : Naukova dumka, 1970–1980. – Rezhym dostupu : <http://sum.in.ua>.
6. Dictionnaire de français Larousse [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/>.
7. Oxford Advanced Learner's Dictionary [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english>.
8. Nothomb A. Hygiène de l'assassin [Elektronnyy resurs] / Amélie Nothomb. – Rezhym dostupu : http://royallib.com/read/othomb_mlie/Hygine_de_lassassin.html.
9. Ivanchenko H. V. Universum odinochestva : sotsyologicheskie i psikhologicheskie ocherki [Universe of Loneliness : Sociological and Psychological Studies] [Elektronnyi resurs] / H. V. Ivanchenko, N. E. Pokrovskyy. – M. : Universitetskaya kniga, Logos, 2008. – Rezhym dostupu : http://www.kniga.com/books/preview_txt.asp?sku=ebooks.

Станиславская Е. А. Языковые средства выражения одиночества в современной франкоязычной литературе.

Статья посвящена исследованию лингвистических средств выражения одиночества в современной франкоязычной прозе. Представлены связи, которые имеются с различными разделами языковедения. Указано значимость изучения этой эмоции в контексте ее присутствия в постмодернизме. Отражено эмоциональную нагрузку, которая есть в современной прозе. Представленные примеры из романа бельгийской писательницы Амели Нотомб "Гигиена убийцы", которые указывают на значительное использование как эксплицитных, так и имплицитных средств, в том числе благодаря соответствующим стилистическим средствам.

Ключевые слова: стилистические средства, эмоциональная нагрузка, одиночество, эксплицитные средства, имплицитные средства, постмодернизм.

Stanislavska O. O. Linguistic Means of the Expression of Loneliness in the Contemporary French Literature.

The article focuses on the linguistic ways which present one of the human emotional states – loneliness. This emotion is the distinguishing feature of the contemporary postmodern world. The novel "Hygiene and the Assassin" by the Belgian writer Amélie Nothomb is chosen for our research. The investigation into the linguistic aspects through the human emotions is the actual branch in the scientific studies. The method of the analysis of the definition from the dictionary was chosen for the presentation of the lexemes which designate the emotional state of loneliness. The method of the sampling from the work of art gave the possibility to create the base of the descriptive material for our research. The emotional state of loneliness presented in the contemporary French novel is distinguished by the ambivalence. The characteristics of this emotion include positive and negative nuances. The noun "solitude" is an explicit way of the expression of this emotional state. The modern French prose displays the implicit means of the representation of the character's emotions. Emotional expression is the result of the oxymoron and contrasting combination of "solitude – réconfortant". The description of the opacity and physical obesity is served for the demonstration of the total mood in the novel. The using of the expression "misanthrope" indicates its connection with emotional state of loneliness. The material which is analyzed in this article indicates the anthropocentric tendency in the contemporary investigation.

Key words: stylistic means, emotional load, loneliness, explicit means, implicit means, postmodernism.